

Мазур Д.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

кафедри аудиту

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

Актуальність дослідження концепції та структури системи внутрішнього контролю зумовлена її критичною роллю у забезпеченні стійкого функціонування суб'єктів господарювання в умовах високої невизначеності та динамічних змін. Сучасна практика вимагає від системи внутрішнього контролю переходу від реактивної функції, спрямованої на констатацію dokonаних фактів, до проактивного механізму управління ризиками. Це обумовлює необхідність впровадження інтегрованих міжнародних концепцій, насамперед моделі COSO Enterprise Risk Management, та адаптації цифрових технологій.

В Україні необхідність модернізації внутрішнього контролю посилюється завданнями приведення Державного Внутрішнього Фінансового Контролю у відповідність до стандартів Європейського Союзу, де COSO-ERM виступає референтною моделлю.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад та визначення ключових принципів побудови структури сучасної системи внутрішнього контролю на основі інтеграції міжнародних стандартів та цифрових інструментів. Теоретико-методологічною основою є аналіз, синтез, системний і логічний методи, що дозволяють дослідити підходи до організації структури внутрішнього контролю з урахуванням принципів COSO-ERM.

Внутрішній контроль являє собою систему заходів та сукупність контрольних дій, інтегровану до системи управління підприємством, що

забезпечує кваліфіковане виконання обов'язків працівниками. Еволюція функціонального наповнення внутрішнього контролю відображена у переході від моделі COSO IC IF, історично орієнтованої на підвищення достовірності корпоративної звітності, до інтегрованої моделі COSO-ERM, яка є інструментом керівництва та аудиторів для досягнення цілей організації у найбільш безпечний спосіб.

Головним завданням COSO ERM є забезпечення досягнення чотирьох категорій цілей компанії:

- стратегічні – цілі найвищого рівня, пов'язані з місією компанії.
- операційні – ефективне використання ресурсів, наприклад, контроль собівартості продукції у сільськогосподарському виробництві.
- звітність – досягнення повної достовірності звітності.
- законність – дотримання законодавчих та регуляторних вимог.

Цей розширений цілівий профіль необхідний, оскільки надмірне захоплення технологіями фінансового ризик-менеджменту може призвести до недооцінки операційних та репутаційних ризиків, які інколи несуть значно більшу загрозу для фінансового стану та вартості бізнесу. Таким чином, сучасна концепція внутрішнього контролю трансформує його у комплексний інструмент управління ризиками.

Раціональна побудова системи внутрішнього контролю неможлива без чіткого визначення структури та відповідальності, що встановлюється на рівні корпоративного управління.

Сучасна структура внутрішнього контролю повністю змінює підхід завдяки комп'ютерним технологіям. Концепція безперервного аудиту-передбачає здійснення контрольних процедур безперервно, синхронно з виконанням транзакцій в інформаційних системах. Ця технологія дозволяє перехоплювати підозрілі операції ще на етапі їх ініціювання, реалізуючи превентивні заходи.

Слід зазначити, що ефективність впровадження СА та АІ критично залежить від якості даних, які обробляються в автоматичному режимі. Тому структурні вимоги до внутрішнього контролю мають включати надійні ІТ-контролі.

Впровадження моделі COSO-ERM є стратегічно важливим інструментом для уніфікації контрольних практик в Україні. Ця модель використовується у контексті реформи Державному Внутрішньому Фінансовому Контролю, забезпечуючи керівництво, внутрішніх аудиторів та правління спільною мовою стосовно внутрішнього контролю. Дослідження підтверджують можливість успішної адаптації зарубіжного досвіду, зокрема щодо організації системи внутрішнього контролю з урахуванням принципів COSO-ERM на українських підприємствах, наприклад, у сільськогосподарському секторі для контролю собівартості. Однак, необхідна гнучкість системи, оскільки пандемія продемонструвала, що звичні методи управління ризиками можуть бути застарілими.

Сучасна система внутрішнього контролю є інтегрованою, ризик-орієнтованою структурою (COSO-ERM), що охоплює стратегічні та операційні цілі. Її архітектоніка ґрунтується на принципах раціональності, чіткому підпорядкуванні та підзвітності (COSO Принципи 3 та 5), визначених вищим керівництвом.

Цифрова трансформація, зокрема впровадження безперервного аудиту та використання АІ/RPA, змінює характер контролю на проактивний та безперервний, забезпечуючи завчасну оцінку ризиків та превентивне реагування. Практична цінність результатів полягає в обґрунтуванні моделі переходу від традиційного до технологічно посиленого контролю, що є необхідною умовою для забезпечення стійкості бізнесу та відповідності міжнародним вимогам, зокрема у сфері ДВФК.

Перспективи подальших досліджень доцільно спрямувати на розробку практичних методик забезпечення якості даних як критичної передумови

ефективності СА та на деталізацію національних рекомендацій щодо імплементації структурних COSO Принципів 3 та 5 у вітчизняному корпоративному секторі.

Список використаних джерел

1. Засаднюк В. О., Гавриленко І. С. Управління ризиками та внутрішній контроль у контексті моделі COSO ERM 2017: монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2021. 250 с.
2. COSO Enterprise Risk Management – Applying Enterprise Risk Management to Environmental, Social and Governance (ESG)-Related Risks. *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO)*, 2023. URL:[https://www.google.com/search?q=https://www.coso.org/site/assets/files/Publications/COSO_ERM_ESG_related_risks_final.pdf]
3. Панасюк В. М. Штучний інтелект як інструмент підвищення ефективності аудиторських перевірок в Україні. *Ефективна економіка*. 2025. № 11. С. 47-64.
4. Панасюк В., Кулик Р. Інтеграція штучного інтелекту у систему аудиту України: національні особливості та європейський вектор. *Економічний аналіз*. 2025. Т. 35, № 3. С. 11-21.
5. Петренко В. П., Панасюк І. І. Безперервний аудит (Continuous Auditing) як інструмент проактивного управління ризиками. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 66. С. 27–32.